

PATRIMONI ARQUITECTÒNIC, NATURAL i HISTÒRIC

Conjunt monumental de les Torres de Fals

32

Al vessant dret de la riera de Fonollosa, en un lloc estratègic al llarg de l'antic camí ral que menava de Barcelona a Cardona, trobem el conjunt monumental format per les torres de l'antic castell de Fals, l'església de Sant Vicenç de Fals, la seva rectoria i el cementiri.

Les primeres notícies del conjunt daten del 995, quan en ple procés de repoblació de les terres de frontera, l'actual territori del Bages quedà definit per un gran conjunt de fortificacions a les seves zones més elevades que defensaven els nous territoris conquerits. Sota els dominis dels Vescomptes de Cardona, aquests posaven homes de confiança al capdavant dels castells, els castlans, sent pel castell de Fals el cavaller Bonfill de Fals el primer del qual en tenim referència l'any 1018.

El Cardener esdevé límit històric de la Catalunya Vella, i les valls que recorren aquest territori d'est a oest, com la de Rajadell o la de la Riera

de Fals en la qual ens trobem, marquen la direcció de conquesta dels comtats catalans vers els territoris de l'oest com la Segarra.

El castell

Del conjunt defensiu de les Torres de Fals en resten actualment dues torres. La primera torre, adossada i protegint les edificacions religioses, s'alça sobre el pujol arribant fins als 19 metres d'alçada. A la base observem pedres de grans mides sense treballar lligades amb morter de calç. La segona torre, s'alça 17 metres en un rocam sobre el Torrent de l'Infern. En aquest cas l'estructura està formada per blocs de pedra ben treballats disposats en files horitzontals a trencajunts. Ja en el segle XIX es va protegir la torre amb l'actual mur perimetral que la rodeja. La Torre "Nova" es connectava amb la torre "vella" i el recinte murallat a través d'un pont elevat sobre el fossat.

Església de Sant Vicenç de Fals

33

De la primitiva església romànica pràcticament no en queden restes apreciables, els pocs vestigis indiquen que era d'una sola nau en disposició est-oest. Al costat del campanar, es preserva la capella gòtica (s.XVI), que manté varis elements característics d'aquest estil com una finestra geminada ogival o una fornícula acabada amb arc apuntat de dimensions notables.

Al llarg del segle XVII dues grans intervencions varen canviar totalment la fesomia de l'església. Durant la primera meitat del s. XVII, tot i mantenir la llargada del temple romànic, se n'augmentà la seva amplada, mentre que a finals de segle s'hi afegí un cos de nau tant a ponent com a llevant.

D'aquesta reestructuració de l'església daten també els dos accessos visibles a la façana sud de temple. La principal, amb la data gravada de 1656, i un altre al costat amb la data 1647 que devia ser tapiada poc després de construir-se. Al segle XVIII s'aixecà l'actual campanar. Finalment, al 1885 s'afegí la Capella Fonda sobre l'antic cementiri, definint l'aspecte actual del conjunt.

L'alzina centenària del mas Querol

34

L'alzina centenària de Querol du el nom del mas que es troba a tocar. Aquest impressionant exemplar de *Quercus ilex*, situat a Fonollosa, fou declarat arbre monumental per la Generalitat de Catalunya. La seva espectacular simetria i la seva bellesa global la converteixen en una de les alzines més belles del Bages. Perímetre de base: 5,64m. Alçada: 16,82m. Amplada de la capçalera: 20m

Pabordia de Santa Maria de Caselles

35

El conjunt es troba prop del poble de Camps. La Pabordia o priorat de Caselles era un petit monestir vinculat a Santa Maria de l'Estany. Va ser fundat vers l'any 1220 pels senyors feudataris del castell de Fals. L'església romànica, consagrada pel Bisbe de Vic Bernat Calvó el 1235, es conserva sencera encara que destinada a usos profans.

Sepultures de sant Esteve de Camps o tombes de Camps

36

Sortint del poble de Camps en direcció a llevant, s'hi arriba al cap d'uns 800m, passat el cementiri. Es troben a uns pocs metres dels enderrocs de l'església de Sant Esteve, a tocar d'una barraca de pedra seca. Consisteixen en tres tombes excavades a la roca, amb unes llargades que oscil·len entre el 1,80m i el 1,90m, uns 40cm d'amplada i uns 25cm de fondària. Estan orientades en direcció a l'est, malgrat que alguna ha patit alguna esclavissada.

El Pou de glaç del rector

37

Es tracta d'una estructura de pedra de planta circular i secció cilíndrica d'època moderna i situada al marge dret de la riera Fonllosa. Va ser construïda poc abans de l'any 1606. Un document del 19 de novembre de l'any 1606 fa referència a una concessió dels drets d'ús d'aigua entre Francesc Massana i el rector Jeroni Gallart, rector de Fals. Sembla per les dimensions d'aquest pou que el seu ús seria bàsicament particular, tot i que no es descarta que se'n pogués comercialitzar una bona part del glaç excedent a la veïna ciutat de Manresa. Va ser restaurat fa alguns anys gràcies a l'esforç dels veïns organitzats a l'empara de l'entitat associació de veïns i veïnes de Fals en col·laboració amb l'ajuntament de Fonllosa.

Capella de Sant Joan Jaumandreu

38

Els orígens de la capella de sant Joan Baptista de Jaumandreu es troben estretament lligats a la història del Mas Jaumandreu. La primera referència documental és de l'any 1599. Aquest edifici rectangular va ser construït com a capella particular. La capella presenta la porta principal orientada a migdia precedida d'un porxo amb teulada a doble vessant. Actualment s'hi fa una missa a l'any, el dia 15 d'agost, per la festivitat de la Mare de Déu d'Agost, promoguda per l'associació de veïns i veïnes de Canet de Fals.

Santa Maria de Camps

39

Actualment al petit nucli de Camps. Aquesta església parroquial es trobava dins l'antic terme del castell de Castelltallat, en el lloc de Cans. El lloc i l'església apareixen documentats el 950 quan el comte Borrell dona al monestir de Santa Cecília un alou situat al castell de Montedon (nom antic de Castelltallat), anomenat Cancis, amb les esglésies de Santa Maria, Sant Pere i Sant Mamet. El 1760 s'inicia la construcció d'un nou temple, la qual cosa fa que desaparegui gairebé tot l'edifici antic.

Església de la Santa Creu de Fonollosa

40

L'església de la Santa Creu de Fonollosa és un edifici religiós consagrat com a parròquia del nucli. La primera menció que tenim del nucli de Fonollosa és de l'any 1029, quan el vescomte de Cardona fa donació a santa Cecília de Montserrat d'unes terres situades al terme del castell de Montedon (Castelltallat), situades als llocs de Camps i Fonollosa. L'església en origen probablement degué ser un edifici d'estil romànic que s'anà modificant i transformant. Malgrat tot, entorn el segle XVII aquest edifici ja es degué considerar vell optant pel seu enderrocament i construcció d'un nou temple d'estil proper al "neoclàssic", que és el que apreciem actualment.

Capella de Santa Justa i Santa Rufina (La Vall)

41

Es tracta d'una capella rural ubicada al turó anomenat Puig de la Vall, pertanyent al mas la Vall, arran de la carretera BV 3008. Sembla que la capella va ser construïda a la dècada del 1910 uns metres més al sud de la capella original, ja que es trobava en molt mal estat de conservació. El nou edifici seria el que actualment es pot veure. Tradicionalment s'hi feien dues misses a l'any. De l'antiga capella no se'n coneix la seva localització.

Capella de Sant Andreu de Comallonga

42

Capella propera al mas sant Andreu, al nord del terme de Fonollosa, a tocar de sant Mateu de Bages. Es trobava dins l'antic terme del castell de Sant Mateu de Bages, encara que avui estigui dins el municipi de Fonollosa. En aquesta església hom hi pot observar diferents etapes constructives i remodelacions l'aparellat de les quals s'aiguabarreja en un sol edifici, on l'obra gòtica destaca per sobre les altres. De la primitiva construcció romànica sembla que resten encara alguns fragments de mur, especialment als laterals de la nau, juntament amb els vestigis del portal, que s'havia obert a migdia.

Antiga capella de Sant Mamet de Bacardit

43

Les ruïnes de l'església es troben situades entre els masos de Bacardit i Casalot. Conserva la planta rectangular i un petit absis. La primera documentació escrita apareix citada l'any 950. Molt probablement es tractaria d'una capella rural que al segle XVII ja estaria enrunada. L'any 1685 el culte ja s'havia traslladat a la nova capella edificada al costat del mas Bacardit.

Santa Maria del Grau de Fals

44

L'església s'alça sobre un petit graó, al costat del mas Grauet, des d'on es domina visualment tot el pla de Fals. El lloc i l'església apareixen citats el 1039. Aquesta església es trobava dins l'antic terme del castell de Fals. Es tracta d'una construcció formada per dos cossos d'edifici. La nau correspon a una obra romànica edificada al segle XII, mentre que l'atri, que antigament era la capçalera, és una construcció prerromànica. L'església compta amb una talla de fusta de la Mare de Déu del Grau.

Barraca de vinya de cal Bisbe

Torre Sagimona

45

Torre medieval envoltada per les dependències d'una masia amb reminiscències dels segles XV-XVI, molt reformada al segle XVIII. Al costat de ponent hi ha ubicades un conjunt de 10 tines. La torre és una construcció de planta circular i de 5,85m de diàmetre exterior. L'alçada de l'edifici és de 14,25m. La porta d'entrada es troba a la banda sudoriental rematada per una llinda formada per un bloc monolític de pedra. Per sobre d'aquest hi ha un arc de mig punt adovellat. L'aparell dels murs és de pedra lligada amb morter de calç. A la façana presenta diverses obertures realitzades en època moderna. La tipologia de l'edifici guarda les característiques típiques de les construccions militars del segle XI. És probable que la torre formés part del conjunt defensiu del castell de Fals, ja que en controlaria l'accés pel cantó del pla de Fals.

30 ...

46

La barraca de vinya de Cal Bisbe es troba situada prop de la casa anomenada Can Freixa de Camps, malgrat trobar-se en propietat de la casa de Cal Bisbe. Es tracta d'una barraca de planta ovalada construïda seguint la tècnica constructiva de la "pedra seca". A diferència de la resta de barraques del terme, aquesta destaca per les seves grans dimensions (6,50m d'amplada x 2,60m d'alçada fins la teulada x 2,50m de fondària), i per trobar-se interiorment compartimentada en tres espais, un central i dos laterals.

Les construccions de "pedra seca" són el testimoni d'una forma de vida tradicional estretament lligada al conreu de la vinya. La funció de dites barraques era la d'assegurar l'aixopluc del pagès i poder guardar les eines de conreu de la vinya.

Tomba del Grau de Fals

47

La tomba del Grau de Fals es troba excavada sobre una gran roca situada al mig d'uns camps de conreu, a només 150m de l'església preromànica de la Mare de Déu del Grau de Fals. Presenta unes mesures aproximades de 2,10m de llargària i 0,45 m d'amplada i fondària, orientada en sentit nord-sud. Cronologia: IX-XI.

Roques del Diabre

49

Les Roques del Diabre formen una plataforma rocosa sobre elevada damunt els camps de conreu, situada entre el torrent de Bacardit o de Camps i el Torrent de Fonollosa. Es tracta d'una formació calcària afectada per un procés de carstificació que presenta un seguit de perforacions, marques i senyals que en algunes ocasions semblen petjades, carotes o peus. Popularment existia la tradició de que aquestes marques havien estat efectuades pel diable. Els infants tant de Fonollosa com de Camps acostumaven a visitar l'indret amb una certa por i misteri. Actualment l'indret es troba cobert de vegetació i mancat de visibilitat. Malgrat això, la tradició del lloc ha estat conservada i l'accés, senyalitzat.

Tomba de can Feixes

48

La Tomba de Can Feixes es troba a uns 606 m snm damunt un promontori rocós que s'alça sobre els camps de conreu. La tomba és excavada a la roca de planta rectangular i d'orientació est-oest. Mesura 1,70m de llargària i 0,74m d'amplada i 0,08m de fondària. Cronologia: IX-XI.

Creu de terme de Fals

50

La creu original probablement gòtica fou destruïda durant la Guerra Civil, de la qual se'n conserva la base de graons de pedra. La Creu nova va ser finançada per subscripció popular i restaurada posteriorment l'any 1942. Aquesta creu marcava una cruïlla de dos camins que travessaven el nucli de Fals. Un d'ells era el camí ral que venia de Calaf en direcció Callús passant pel molí de Boixeda i Jaumandreu i l'altra, venia de Castelltallat en direcció Manresa passant per Fonollosa i el Grauet.

32 ...

Tina de cal Xamal

51

La tina de Can Xamal és una tina isolada ubicada a tocar del camí d'accés a Can Xamal. És de planta circular, d'uns 3,5m d'alçària pel costat de llevant, realitzada en pedra seca, amb un finestró a llevant i una porta d'accés al nord. El seu interior és revestit amb cairons de pedres rebaixades. Cronologia: segle XIX.

Llegenda dels Espatlats

52

La llegenda dels Espatlats dona nom a un paratge rocós proper al nucli de Fonollosa, on es diu que antigament hi havia hagut una casa que va desaparèixer sota la runa a causa de fenòmens poc clars. Va ser recollida en un llibre de llegendes i rondalles del Bages. Un dietari de l'any 1762 de Salvador Devant, sastre de Fonollosa, permet enllaçar la història amb la tradició oral. Segons es desprèn del document en el dia 14 del mes de maig de l'any 1762 a les 7 de la matinada hi va haver un gran estrèpit a la "Pujada de Sadernà" produint-se un esfondrament o esboranc en el terreny que va causar un gran impacte i ressò a tots els que ho van veure.

Fonts

53

El municipi de Fonollosa compta amb diverses fonts naturals, situades en racons i paratges de bellesa extraordinària, on podreu gaudir del repòs i el descans enmig de la natura. La majoria d'aquestes no estan controlades sanitàriament, per la qual cosa, no se'n pot garantir la potabilitat.

Font de les Oliveres (Fals)
Font dels Pins (Fals)
Font del Pere Jutge (Camps)
Font del Balç (Fonollosa)
Font de Fonollosa (Fonollosa)
Font de la Tosca (Canet de Fals)

Font del Paísà (Fonollosa)
Font de cal Majà (Camps)
Font del molí del Soler (Camps)
Font de Montconill (Fals)

Situació patrimoni arquitectònic, natural i històric

LLEGENDA

- 32 Conjunt monumental de les Torres de Fals
- 33 Església de Sant Vicenç de Fals
- 34 L'alzina centenària del mas Querol
- 35 La Pabordia de Santa Maria de Caselles
- 36 Tombes de Camps
- 37 El pou de glaç del rector
- 38 Capella de Sant Joan Jaumandreu
- 39 Santa Maria de Camps
- 40 Església de la Santa Creu de Fonollosa
- 41 Capella de Santa Justa i Santa Rufina
- 42 Capella de Sant Andreu de Comallonga
- 43 Antiga capella de Sant Mamet de Bacardit
- 44 Santa Maria del Grau de Fals
- 45 Torre Sagimona
- 46 Barraca de vinya de cal Bisbe
- 47 Tomba del Grau de Fals
- 48 Tomba de can Feixes
- 49 Roques del Diable
- 50 Creu de terme de Fals
- 51 Tina de cal Xamal
- 52 Llegenda dels Espotllats

42 Sant Andreu

Bastardes

Sobirana

Cal Jaumandreu

38

Boixeda

Oliveres de la Costa

Cal Ticó Vell

Molí de Boixeda

Serra

Bosc

BV-3008

Canet de Fals

Montconill

Riera de Fonollosa

37

32

33

Massana

51

Xamal 603

47

44

Raval de la Creu

Santa Maria del Grau

50

BV-3012

Tatger

Oliveres del Pla

Fals

La Torre

45

Gabriela

Torreblanca

BV-3008

Campserver

Riera de Fals

a Sant Joan de Vilatorrada
Manresa / Girona / Barcelona

Calendari de festes i activitats

GENER

- Dia 5: **Cavalcada de Reis** a Fals i Fonollosa.
- Sant Vicenç: **Festa Major d'Hivern a Fals.**

MARÇ

- Pasqua florida: **Caramelles** a Camps, Fals i Fonollosa.

ABRIL

- Fira de Primavera a Canet de Fals.

MAIG

- Santa Creu: **Festa Major de Camps.**
- Pasqua Granada: **Festa Major de Fals.**
- Diumenge després de Pasqua Granada: **Aplec del Grau a Fals.**
- **Festa Rociera a Canet de Fals.**

JULIOL

- **Vesprades sota l'Alzina** de Fonollosa, a l'Alzina centenària del Mas Querol.
- **Festa Major de Canet de Fals.**

AGOST

- Diumenge pròxim al dia 18, Santa Elena: **Festa Major de Fonollosa.**

SETEMBRE

- 11 de setembre: **Diada Nacional de Catalunya.** Acte institucional a Cal Xamat.

OCTUBRE

- Fira artesanal de Camps.
- **Sarau del Most a Fals.**

DESEMBRE

- Diumenge pròxim al 13, Santa Llúcia: **Festa Major d'hivern a Camps.**
- Dies variables de desembre i gener: **Pessebre Vivent del Bages** a les Torres de Fals, i **Nit Viva** a Fonollosa.

**Diputació
de Barcelona**

Àrea de Desenvolupament
Econòmic i Ocupació

**AJUNTAMENT
DE FONOLLOSA**

Regidoria de Promoció
Econòmica i Comerç

Regidoria de Promoció Turística
i Difusió del Patrimoni